

ТЕСТАМЕНТАРНОСТ ТЕОРИЈСКЕ ПРОЗЕ

Слободан Владушић, *Књижевности и коментари*, Службени гласник, Београд 2017

Осмишљено као наставак књиге *Црњански, Меѓалолоис*, рецентно Владушићево дело *Књижевности и коментари* својом насловном одредницом евоцира знамениту књигу Милоша Црњанског *Ишјака и коментари*, подстичући тако херменеутичко прегалаштво читаоца спремног да проникне у потенцијалне аналогije које оваква алузивност иницира. Баш као што је Црњански осетио да песничке творевине *Лирике Ишјаке* нису довољне, те да им је потребно придружити коментаре, то органско надовезивање живота на литературу, које није искључиво ни фактографија, ни промишљање о животним искуствима, ни аутореференцијалност, али јесте све то заједно, тако је и Владушић текстовима што тематизују различите феномене савременог света, сопствена животна искуства, аспекте појединих литерарних дела или одређене књижевнотеоријске поставке придружио коментаре који сведоче о проширивању поља књижевности, о утканости њених суштина и техника у људске животе због којих они постају силовитији, смисленији и часнији: „Зато књига о књижевности, попут ове, јесте нужно и књига о животу, о томе како се може живети, како се може уживати у животу, како се у животу човек може борити за тај живот.”

Приповедајући у првом поглављу – „Стање Мегалополиса” – о учешћу на редовној годишњој конференцији Америчког института за унапређивање славистичких студија у Солт Лејк Ситију, раду у ТВ сервисима и тромесечном боравку на месту уредника локалне телевизије као о збивањима из личног живота који су, захваљујући храбрости заузимања херменеутичког става, те самој примени херменеутичких вештина, прерасли статус доживљаја постајући прегнантна искуства иманентна фигури личности, Владушић констатује њихова истинска, нефингирана значења. Она апострофирају „три варијанте исте мучнине”, три појавна облика истог феномена – феномена Мегалополиса који функционише као „метадискурс који се разлива, попут делте реке, у низ рукаваца. Он се појављује у макросфери: то је сфера међународних односа, геополитике и унутрашње политике... Исто тако се појављује и у микросфери, где се његов траг види у техникама образовања робова Мегалополиса.” У свом искуству учешћа на конференцији и уредничкој делатности на локалној телевизији Владушић запажа изразити дисбаланс између представе о фигури научника/новинара као окривалаца/баштиника истине и опоре стварности која открива њихову улогу пуких бирократа у оквирима академских/медиских структура. Искуство рада у ТВ сервису пак резултатовало је спознајом о апсолутној економији, економском тоталитаризму оријентисаном искључиво ка профиту и новцу који, у духу зимеловске

мисли казано, постаје велики нивелатор свих вредности. Управо у изразитом гравитирању Мегалополиса ка новцу Владушић детектује један од разлога оновременог потискивања хришћанства, које се, у есенцијалности свог учења и са њиме усклађеног деловања, не руководи квантификационим трансакцијама, па отуда и ограничава моћ тржишта. Мегалополис подједнако, имајући у виду њему инхерентне идеолошке, реторичке и манипулативне стратегије, хришћанство нагриза на два плана: појавној равни (када посредством производа културне индустрије вернике приказује као нетолерантне личности склоне феудализму) и дубинском нивоу (производњи „научног знања” које апсолутизује кривицу хришћана). Још један од начина на који васпитни програм Мегалополиса продире у људске односе тиче се преображаја *радника*, који су синдикално организовани осећали класну моћ и константно били на рубу револуционарног покрета, у крајње десиндикализоване и деполитизоване *йојрошаче*, *каракџере* *окренуће другима*, како то дефинише Дејвид Рисман, чији се склоп вредности непрекидно прилагођава и мења у зависности од склопа вредности савременика. Ради се о робовима Мегалополиса неспособним да од доживљаја креирају искуство, потом и животну причу, па такву празнину нужно попуњавају призорима спектакла, разним производима Мегалополиса. Њихове жеље су отуда концентрисане на робу, припадање актуелним трендовима и на осећање личне моћи што га подмирују куповином брендова мултинационалних компанија. Владушић на једнако еклатантан начин анализира два фреквентна феномена савременог света – индустрију самопомоћи и *reality show* програме – демистификујући реторику и интенције ових гласника Мегалополиса који не само да обликују свест својих робова (стереотипном фразом, примера ради, да је за постизање успеха у ма којој области довољно да верујемо у своје снове или у тренутак сретног сплета околности) него и афирмишу покорност спољашњем ауторитету, одрицање од слободе и издају ближњег.

Подстакнут Тојнбијевим рефлексијама о настанку и трајању цивилизација, његовом идејом о јединственом сусрету који из темеља мења дотадашњи живот изазивајући неравнотежу, Владушић обликује једну од неколико мисли-надстрешница своје књиге, тезу да састанак човека и Мегалополиса, који се управо одвија, такође представља јединствени сусрет који избацује из еквилибријумског лежишта човеков живот. Аутор, међутим, не само да одређује квалитативну и темпоралну димензију овог сусрета него и обликује, у овом поглављу књиге, а особито у њеним потоњим деловима, на компактан и конзистентан начин, одговор на питање како спознати природу и моделе деловања Мегалополиса и на који му је начин могуће пружити отпор. Као кључни појам у овом смислу фигурира одредница *личности*, у којој се додирују колектив и индивидуа, која се у пољу јавности експонира на различите начине поседујући светско искуство и моћ да од доживљаја генерише искуства, а од искустава

животну причу, односно своју симболичку имовину. Личност негира аскетску изолацију која имплицира непознавање језика Мегалополиса, те задира у спознавање и промишљање његових теоријских нарација, при чему књижевност доводи у везу са животом увиђајући да је управо она та дисциплина која нуди вештине за спознају света, за процес аутокреације, али и изградње заједнице. Мегалополис пак, посредством урбаног дискурса сачињеног од теоријских декрета (езотерична слика света) и виртуелизације стварности (егзотерична слика света), настоји да личност, чија симболичка имовина егзистира мимо икакве могућности пребројавања својствене економском тоталитаризму, укине тако што ће је маргинализовати и/или стигматизовати.

Релевантан смисаони рукавац поглавља односи се на расветљавање односа Полиса и Мегалополиса, чија се круцијална дистинктивна црта огледа у стању свести и пропагираним вредностима. Категорије сплетене са концептом Полиса – идеја колективног идентитета, знања, профита који унапређује живот целог Полиса, човековог достојанства и критичке свести која омогућава ироничан однос према производима културне индустрије – потпуно су стране Мегалополису, у чијем простору, испуњеном честицама деиндивидуализоване и дехуманизоване биомасе, профит економских појединаца служи искључиво за успостављање олигархије. Поред драгоцених увида проистеклих из упоредне анализе текста Хане Арент „Слобода и политика” и Фукоове књиге *Речи и ствари*, чиме је установљена блискост Хане Арент са категоријама Полиса, односно Фукоовог писања са становиштима Мегалополиса, Владушић, евоцирајући Борислава Пекића, указује на вештачку дилему између нације и демократије која је у погледу формулисања концепта новог Полиса изузетно важна – као што се демократија и нација међусобно не искључују, тако се и заштита вредности које чине традицију и национални идентитет и њихова даља модернизација не сучељавају.

У оквиру првог поглавља аутор такође усмерава пажњу, с једне стране, ка феномену играјућег писања, које постаје свесно метафоричности језика, те успоставља стања значења које Ролан Барт именује *йодрхйавањем смисла*; у том смислу и Мишел Фуко наглашава порозност граница књиге, њено упућивање на друге текстове, захтевајући слободу писања која имплицира слободу измештања писања изван тела, што је хипостаза жеље за вечном младошћу и необавезношћу игре. Тестаментарно писање, с друге стране, које ступа на снагу у тренутку суочавања са смрћу и апострофира снажну везу између тела и писања, реализује се у *Књизи о Јову*, у којој „свест о смрти продире као преисписаност Јововог тела”. Оваквом врстом писања одређеној особи се дарује посебно наследство – статус субјекта, при чему се то не чини само у складу са законом крви, будући да је тестаментарно писање подједнако упућено свим *блиским људима*. Поред тога што аутор дефинише тестамент, описује вертикалан и хоризонталан дисконтинуитет у наслеђивању и два

различита типа имовине (материјална и симболичка заоставштина), он унеколико и ревидира увиде поводом играјућег и тестаментарног писања које више не опажа као опозитне, већ у овом потоњем налази метафору на чијим темељима се гради нови концепт борбе против Мегалополиса.

У другом поглављу, под именом „Искуство”, поред путописног сегмента о Малти, трагања за *душом града*, њеним невидљивим делом који, када до њега сами допремо или о њему интензивно промишљамо, постаје лично искуство, аутор у „Коментару Малте” пружа дефиницију појма животне приче и наводи животне технике које омогућавају стварање искустава (реторичка обрада доживљаја, херменеутичка надградња доживљаја и интертекстуална контекстуализација доживљаја). Редове овог поглавља у којима аутор књиге евоцира Бенјаминово довођење у питање могућности приповедања о Првом светском рату прожима одмерени полемички тон – јер у нашој књижевности о рату су писали Црњански, Винавер, Краков, Р. Петровић, тј. Де Шарден, Јингер, Ремарк, Хемингвеј у оквиру светске литературе – али и истицање важности препознавања не само биолошког него и филозофског аспекта рата који се темељи на преображају доживљаја рата у искуство ратовања.

Поглавље „Личности”, заснивајући се на дијалошком односу текстова посвећених знаменитим српским писцима, као и на дијалошком односу са „Коментарима Личности”, у којима се наглашава снага зрачења личности и њена моћ да измири лично и колективно, отварају два есеја посвећена Милошу Црњанском. Текст „Шта ће нам Црњански?” најпре проблематизује питање државног разлога који, у Фукоовој интерпретацији, удаљен од основног значења, сугерише појам интереса, манипулативну власт и угроженост стања целине спрам неолибералног поретка и његових филистарских заговорника. Премда *Друга књижа Сеоба* и *Роман о Лондону* указују да прелаз из војничке колективности у модерну биомасу не може бити спречен, Владушић ипак у *Ламенџу над Београдом* препознаје нови тип колективитета заснован не на уздању у војничку прошлост, него на вери у заједничку будућност. Рад „Црњански и смрт оца” пак осветљава смрт пишевог оца као пример равнодушне смрти, дочекане без страха и са свешћу о испуњеној судбини; таква смрт, бремениста херојским етосом, потом је одредила и смрт самог Црњанског. Наредна два текста тематизују чин приповедања у Андрићевим делима – „Мустафа Мацар и криза приповедања” отвара како питање кризе приповедања, јер се јунак укотвљава у ћутање не успевајући да ратне шокове претвори у сећање и тиме их учини довршеним, тако и питање рецепцијске кризе, будући да прича не може да се утисне у искуство слушалаца. „Роман и смрт приповедања” у фокус ауторове херменеутичке пажње смешта Андрићеву имплицитну критику романа остварену у *Проклејој авлији* посредством поетике фра Петровог усменог приповедања, које карактерише нелинеарност и идеја бесконачне приче, док

модернистичка проза, немоћна да сагледа свет у приповедној форми и сачува субјекта од процеса дезинтеграције, проглашава смрт приче и приповедача. Текст посвећен метафори крила у истоименом роману Станислава Кракова наглашава ауторову намеру да проникне у начин обликовања романескне слике рата (дехероизација и филозофски слојеви значења), али и да укаже да је од децидираног установљавања доминантнијег концепта авијатике (бомбардерског или ловачког) важније испољити „осетљивост за парадоксалност ратног искуства”. Трагање за разлозима због којих је тему Великог рата у својој збирци *Рајни другови* Винавер обликовао са уздржаном песничком фигуративношћу околности су пак текста „Винаверови дискретни хероји”: једноставност и разумљивост се разумевају као ехо рата, али и као сигнал узвишености остварене у херојској скромности, посвећености циљу и истрајавању Винаверових фигура ратних другова.

Четврто поглавље – „Мегалополис и књижевност” – утемељено је на квартету текстова од којих је већина посвећена промишљању номинално различитих али есенцијално идентичних теоријских концепата, што у име идеолошког и политичког читања укидају естетску релевантност, могућност постојања естетског критеријума. Први текст у овом поглављу активира питање кризе књижевнокритичке мисли као симптома кризе ауторске индивидуалности, одређујући репрезентативну књижевност као писање које не тежи новуму него наглашавању управо репрезентативности, односно онога што се дискурсу дугује и што као његов саставни део функционише. Оваква тумачења свој узор налазе у студијама културе, које постају тема засебног текста, који протиче у знаку демистификације појединих теоријских нарација насталих у окриљу ових студија, заснованих на реторици радикалне искључивости, негативној идентификацији, идеолошком читању и непоштеном прећуткивању неистомишљеника; тиме студије културе, као и нови историзам, онемогућавају сагледавање целине света/Мегалополиса и заузимање ироничног става према његовим стратегијама. Постколонијална критика, преокрет који је у мишљењу Едварда Саида наступио са отварањем питања хибридног идентитета у књизи *Култура и империјализам*, као и реперкусије постколонијалне критике на српску књижевност, тематска су осовина текста „Постколонијална критика и српска књижевност”. Оцртавање историје криминалистичког жанра посредством херменевитичког обасјавања његових репрезентативних представника (Поова крими-прича, дела А. К. Дојла и А. Кристи, амерички „тврдо кувани” крими-роман и изневереност његовог карактера и критичког духа у крими-романима норвешког писца Јуа Незбеа) кључна је пак интенција текста „Крими-роман на почетку 21. века”.

У раду „Будућност романтизма”, ситуираном у финалном поглављу „Нови Полис”, Владушић тежи сагледавању романтичарских модела

очувања људског достојанства – повезивања субјекта са категоријама Апсолута и националне историје, при чему се он не одриче властите субјективности – али и наглашавања чињенице да урбани дискурс напада различита упоришта романтичарског дискурса, попут оног о могућности постојања националног идентитета. Поред тога што дефинише суверенитичку и демократску компонентну политичке оријентације личности, „Коментар Новог Полиса” истиче да се политички и етички отпор према деполитизацији својственој Мегалополису припрема већ у оним чиновима који наизглед припадају приватној сфери (креирање искуства од доживљаја, инсистирање на животним техникама, тестаментарном мишљењу и симболичкој имовини), а затим се даље манифестују у повезивању личности на више нивоа (спајања личности у групу „Полис”, те међусобно повезивање тих група и продор у сфери институција где они „отварају ресурсе за финасирање за даља ратна дејства личности”).

Премда се форма приказа ослања на дистанцирање списатељске инстанце од материје којој се посвећује пажња, писац ових редова би се на овом месту, сасвим оправдано и у духу идеје о нераскидивости књижевности и живота, сетио четврте године студија српске књижевности и драгоценог искуства похађања предавања аутора књиге *Књижевности и коменџари*. Тумачења прозних и поетских дела српске књижевности двадесетог века – која су неизоставно укључивала херменеутичке осврте на творевине светске књижевности и само искуство живота – била су прожета толиком свешћу о неопходности приповедања/разговарања о симболичкој имовини која нам је у националном и цивилизацијском смислу завештана (чиме нас она и образује и обавезује), изговарана са толико духовног зрачења, истинитости и страсти да се чинило као да свака реч располаже одсудном тежином, као да је свака казана у последњем даху. Та аура тестаментарности, која обавија Владушићева предавања, исијава и из страница његове теоријске прозе, о чијој релевантности у академском ареалу, али и знатно шире, сведоче пишчева беспрекорна ерудиција, проницљивост и одважност херменеутичког става, кохерентност и програмска доследност у писању, лакоћа и склад језичког уобличења, и коначно, сам чин преношења сопствене симболичке имовине посредством тестаментарног писања које је упућено ближњима како би подстакло размену искустава, али и онима што су удаљени, а које писац ове књиге, захваљујући јавном изражавању сопствене слике света, упркос свим лукавим стратегијама Мегалополиса, ипак чини блиским.

Мр Виолеџа Р. МИТРОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
viomitrovic@gmail.com